

ПОЛІТИКА У ЛЮДСЬКОМУ ВИМІРІ: ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКИЙ АСПЕКТ І ГУМАНІТАРНО-МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 43(4), с. 32–35

Здійснено аналіз проблеми функціонування політики в найтіснішій залежності від суб'єктивного людського фактора, оскільки саме це, на думку автора, і робить політику вирішальним фактором прогресивних суспільних змін.

Людина, а відтак людський ресурс, — не лише найцінніше багатство будь-якого суспільства, а й реальна запорука соціального прогресу в цілому [2, 373]. Тому створення необхідних умов для формування, відтворення та подальшого розвитку цього потенціалу — найважливіше завдання будь-якого соціуму. Сповна це стосується усіх сфер функціонування суспільства, і як такої — політичної сфери.

Призначення людини у світі, її існування обумовлюється природно-об'єктивною сутністю людини. “Людина — біосоціальна істота, вона є живою системою, що органічного поєднує фізичне та духовне, природне та соціальне успадковане та набуте в ході життєвої практики” [5, 312–313]. Зазначимо при цьому таке.

По-перше, політика є суто людською справою, оскільки вона творилася виключно людьми, для людей, а тому і має визначатися як феномен саме з точки зору людського виміру. Відомий український філософ ХХ ст. С. Кримський свого часу зазначав: “Я переконаний, людина гідна того, щоб жити з достатком — наддостатком добра, правди, краси. Тим більше актуальним саме для наших днів залишається гасло розвитку людського в людині, приборкання ненависті, усвідомлення неформальності зла й необхідності партнерства, солідарності. Якщо хочете, тієї взаємності, яку ще Конфуцій вважав головною

категорією людської духовності та безпосередньо людського буття” [3].

По-друге, місце і роль людини в політиці детермінується і фактично проявляється на трьох основних рівнях: а) соціальному (йдеться про належність людини до певних соціальних спільнот — класових, демографічних, етнічних, професійних і т. ін.); б) інституційному (участь у різних суб'єктах політики, політичних процесів — політичних партіях, громадських об'єднаннях і організаціях, суспільних рухах тощо); в) на персоналізованому рівні (мається на увазі конкретна індивідуальна політична діяльність людини (особистості) як громадського діяча, політичного лідера, демонстранта, виборця тощо). На всіх трьох рівнях, а особливо на останньому, місце і роль людини досліджена вкрай недостатньо. Адже тут йдеться не лише про загальний розвиток (інтелект) людини, її підготовленість до громадсько-корисної діяльності, а й про механізми включення в суспільні процеси, психологію політичної поведінки та багато інших складових.

Характер та особливості людиноцентричності в політиці, по-третє, величезною мірою обумовлюються реальним станом суспільства. Так, сучасне українське суспільство (2014 р.) характеризується як нестабільне, перехідне, трансформаційне, пов'язане з багатьма кризами економічного, політичного, соціального та інших характерів.

Як підкреслює український політолог М. Головатий, суб'єктивність особистості в політиці обумовлена:

а) об'єктивними умовами, що спричиняють можливості для політичної діяльності;

б) суб'єктивними здібностями особистості до політичної діяльності (знання, вміння, мотивації, спонуки тощо) [1, 15].

Закономірно, що в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. проблема людиноцентричності в політиці набула неабиякого вияву, актуалізувалася. Йдеться про різноманітні теоретичні напрацювання К. Леві-Строкса, К. Леві-Броля, Е. Гелнера, Г. Гегеля, Дж. Кембелла, М. Еліаде, Дж. Леона, Х. Ортеги-і-Гассета, К. Юнга, З. Фрейда, Е. Кассіра, К. Шмідта, Ф. Шеллінга, К. Хюбнера та інших представників різних галузей знань, а серед російських та українських вчених, про праці В. Андрущенко, В. Бебика, М. Бердяєва, М. Головатого, Е. Доценко, С. Кара-Мурзи, В. Лисовського, А. Лосева, С. Михальченка, С. Московичі, Є. Мелетинського, А. Потєбні, Ю. Шайгородського та багатьох інших.

Оригінальних точок зору стосовно потреби переосмислення ролі людини в політиці на сьогодні доволі багато. Так, відомий американський політолог Ф. Фукуяма, послідовно розвиваючи ідеї Е. Дюркгейма щодо ролі людини в політиці, органічної солідарності в суспільстві у своїй праці “Довіра: соціальні доброчесності і творення процвітання”, вважає за потрібне відродження таких “старих” і вічних цінностей, як узгодженість дій, взаємопорозуміння, довіра. Він стверджує, що нині є країни з високим та низьким рівнем довіри. Останні, на думку Ф. Фукуяма, змушені сплачувати додатковий прямий податок за відсутність довіри між людьми, тоді як перші отримують нагороду за панування довіри та взаємопорозуміння у вигляді економічної та політичної стабільності, зростанні добробуту індивідів та підвищення рівня життя [9].

Багато в чому людський фактор в політиці, поведінка людини в цілому обумовлені тією зміною соціальних, суспільних пріоритетів, які реально мають місце в суспільному житті. Так, Рональд Ірглегард у своїй праці “Культурний зсув у зрілому індустріальному

суспільстві” стверджує, що перехід від матеріальних ціннісних пріоритетів до постматеріальних, який він називає зсувом, “виводить на авансцену нові політичні проблеми та здебільшого слугує імпульсом для нових політичних рухів. Він веде нібито до розколу традиційних партій та появи нових, змінюючи при цьому самі критерії, якими користується людина, оцінюючи суб'єктивне сприйняття того, що вона вважає соціальним добробутом і соціальним визнанням” [4, 252].

Істотним показником людського виміру політики є реальне забезпечення з боку органів державної влади умов для ефективного здійснення індивідом своєї ролі як суб'єкта політики. Люди, взаємодія їх інтересів і волі мають визначати зміст і спрямованість політики загалом і державного управління зокрема, як керованого процесу. І це тому, що в нормальному цивілізованому суспільстві політика здійснюється для людей і через людей. І яку б визначальну роль не відігравали соціальні групи, політичні партії, громадські об'єднання, головним суб'єктом як політики, так і державного управління виступає людина, тобто особистість, її інтереси, цілі, ціннісні орієнтації.

Суб'єктивність у політиці – складний, неоднозначний процес, який, між тим, виводиться з двох основних концепцій такого суб'єктивізму:

а) немарксистська концепція. Йдеться про індивідуалістську точку зору, коли реальним і єдиним суб'єктом політики (та, власне, й історії, соціального процесу) визначається індивід, особистість. А звідси і висхідна, домінуюча роль людини в історії, різні теорії видатних особистостей і деяке, а то й цілком повне заперечення ролі мас в історії. Або ж роль мас, їх поведінка подається як некерована, стихійна, а відтак, здебільшого, негативна;

б) марксистська. Згідно з нею навпаки, провідна, домінуюча роль людини, маси в політиці, суспільному процесі подається як вирішальний фактор прогресу.

Між тим, суб'єктивність особистості і групи маємо розглядати не інакше, як тісно взаємопов'язаний, взаємозалежний процес,

про що свого часу особливо наголошував видатний політолог Артур Бондар.

Політична активність людини (особи) обумовлена багатьма складовими, серед яких одне з провідних місць займає її матеріальний стан, умови життя. Наприклад, за даними соціологічного опитування, проведеного у 2008 р. Інститутом соціології НАН України, лише приблизно кожен п'ятий опитаний (21,5 %) був задоволений своїм становищем у суспільстві; 43,1 % громадян оцінили матеріальне становище своєї сім'ї як бідне, або злиденне; 64,4 % — були не впевнені у власному майбутньому; 72,2 % — у стабільності в державі й суспільстві, а 62,9 % у тому, що ситуація в країні поліпшуватиметься. Як абсолютну зневіру й втрату надії на здатність політичних інститутів змінити ситуацію в країні можна оцінювати за такими показниками: майже половина опитаних “зовсім”, або “переважно не довіряють” Президенту України; 58,9 % — Верховній Раді України; 53,7 % — уряду; 50,7 % — місцевим органам влади; 60,9 % — політичним партіям [7].

Загалом феномен довіри — одне з найважливіших соціально-психологічних явищ, від розвиненості якого залежить стан справ у суспільстві в цілому. Так, Ф. Фукуяма наголошує на тому, що національний добробут і конкурентоспроможність обумовлені певним рівнем довіри [9].

За наведених даних, на думку науковців, важко сподіватися на конструктивну спрямованість політичної активності населення України. Як можливі можуть розглядатися різні варіанти політичної поведінки, в тому числі: протестні форми тиску на інститути влади, радше за все на боці тих чи інших політичних сил, які в умовах загострення політичної кризи в Україні активно експлуатують соціальне невдоволення населення. Події 2013–2014 рр. підтвердили це. На жаль, і на сьогодні, в силу об'єктивних і суб'єктивних причин, українські громадяни ще не готові до самостійного конструктивного обстоювання власної позиції, і не демонструють усвідомлення своїх групових чи класових інтересів.

Братимемо до уваги й те, що, можливо, найголовнішим чинником активності у полі-

тиці виступають цілісні соціально-культурні умови функціонування того суспільства, де безпосередньо відбувається процес політичної соціалізації індивіда. У ХХ ст., зокрема, здобула визнання концепція так званого характеру, яка в загальних рисах була подана Е. Фромом. Вона пояснює індивідуальні риси індивіда, його активність (у тому числі й політичну) так званим соціальним характером — соціокультурними умовами, особливостями способу його життя, включаючи історичну спадщину, традиції, випробувані історією конкретні форми взаємодії людини та влади. “Соціальний характер членів суспільства, — на думку Фрома, — формується під впливом його соціально-економічної структури таким чином, що їм (людям) хочеться робити те, що вони повинні робити” [5, 311–312]. Зрозуміло, що такий збіг особистісного і загальносуспільного багато в чому є бажаним, очікуваним, необхідним.

Відтак, соціальний характер у силу своєї специфіки, багатьох обставин може відігравати роль відповідного стабілізатора, символічного цементу, що зміцнює політичний режим, або протилежну роль — динаміту, збуджувального, вибухового механізму, здатного, навпаки, знищити і людину, і суспільство. Іншими словами, взаємозв'язок між соціальним характером та індивідом — процес двосторонній: як соціальний характер здатний впливати на особистість, так і особистість, у свою чергу, здатна формувати соціальний характер. Відомий український соціолог ХХ ст. Микита Шаповал писав так: “Коли хочемо ... говорити про особистість людини і розуміти її, то мусимо насамперед знати оточення, в якому ця особистість формувалася. З іншого боку, й особистості творять той чи інший характер оточення. ...Особистість і оточення не протилежності, а функціональна залежність. Хочете, щоб був індивід кращим — поліпшуйте оточення, а хочете, щоб оточення було краще, то поліпшуйте (виховуйте) індивідів” [8, 227].

Відтак доходимо висновку, що людський вимір політики не лише об'єктивний процес, а й надто бажаний — і для держави (суспільства), і для самої особистості. А тому дер-

жава має бути надто зацікавлена в тому, аби формувати активну громадянську позицію людини (громадянина), яка б свідомо й сумлінно брала участь у суспільному житті, різноманітних суспільних процесах. Тобто людину не слід розглядати виключно як об'єкт суспільного, виховного впливу насамперед з боку держави, а й як суб'єкт соціальних перетворень.

Іншими словами — людський вимір політики виявляється у наданні йому чітко означеного гуманістичного спрямування, що стає критерієм оцінки ефективності суспільної системи, рівному ставленні до всіх громадян держави.

Доволі влучно з цього приводу висловлювався відомий російсько-американський соціолог П. Сорокін, який зазначав: “Збираючись у дорогу, запасіться совістю, моральними багатствами. Не про високі слова кажу: вони дешеві і ніколи у такій кількості не оберталися на життєвій біржі, як тепер, а кажу про моральні вчинки, про моральну поведінку та справи. Це набагато важче, але це треба зробити, адже я не знаю жодного великого народу, який би не мав здорової моралі в діях. ... Інакше ви будете мати ту вакханалію звірства, хижацтва, здирництва, обману, брехні, спекуляції, безсовісності, той “шакалізм”, у якому ми зараз захлинаємося та видихаємося” [6, 12]. Йшлося про ситуацію з молоддю

до 2-х років ХХ ст., однак наведене побажання не втратило сенсу і нині.

Література

1. Головатий М. Ф. Людина і політика: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. Головатий. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2012. — 352 с.
2. Енциклопедичний словник з державного управління / Уклад. Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. — К.: НАДУ, 2010. — 820 с.
3. Кримський С. Проблема дефіциту людських якостей як ніколи в наші дні актуальна // День. — № 23. — 2007. — 9 лют.
4. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. — М.: Academia, 1999. — 631 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабакіна, В. П. Горбатенка. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.
6. Сорокин П. А. Отправляясь в дорогу. Утренники. — П-г, 1922. — 471 с.
7. Українське суспільство 1992–2008. Соціологічний моніторинг / За ред. В. Ворони, М. Шульги. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2008. — С. 484–638.
8. Шаповал М. Загальна соціологія. — К.: Укр. Центр духов. культури. — 1996. — 411 с.
9. Fukuyama F. Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity. — Penguin Books. — 1995. — 457 p.

Політична активність, діяльність значною мірою обумовлюється соціальною активністю особистості. У свою чергу, держава, суспільство мають готувати і спонукати людину до такої діяльності.

Политическая активность, деятельность решающим образом обусловлена социальной активностью личности. В свою очередь, государство должно готовить и стимулировать человека к такой деятельности.

Political activity is decisively due to social of a person. In its turn, the state must prepare and encourage the person to such activities.

Надійшла 15 липня 2014 р.